

Section 1. Challenges of studying Ukrainian art from ancient times to the beginning of the 20th century

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-301-2-34>

Рішняк Олег, кандидат мистецтвознавства, керівник відділу реставрації живопису, Український регіональний спеціалізований науково-реставраційний інститут «Укрзахідпроектреставрація»

Післявоєнна відбудова зруйнованих об'єктів культурної спадщини України – переосмислення ціннісних значень та трансформація теоретичних реставраційних концепцій

Ключові слова: культурна спадщина, військовий конфлікт, реконструкція, збереження, теорія збереження.

Oleh Rishnyak, PhD in Art History, Head of the Department of Painting Restoration, Ukrainian Regional Specialized Research and Restoration Institute “Ukrzakhidproektrestavratsiia” Lviv, Ukraine

Postwar reconstruction of destroyed cultural heritage objects of Ukraine: rethinking of values and transformation of theoretical conservation concepts

Abstract: Today, the concept of reconstruction of war-ravaged cultural heritage objects of Ukraine already requires new theoretical approaches and developments. International and national experience enables the Ukrainian monument protection to cope with all the challenges of future reconstruction, having mastered more flexible and more differentiated preservation principles in the context of modern theoretical developments.

Key words: cultural heritage, military conflict, reconstruction, preservation, conservation theory.

Російське вторгнення в Україну стало найбільшим воєнним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни. Мета воєнної агресії, що передбачає денацифікацію, тобто цілеспрямоване знищення національної ідентичності українців, поставило під загрозу значну кількість пам'яток України. Прикладами навмисного руйнування об'єктів культури стали музеї Марії Примаченко на Київщині, Григорія Сковороди на Харківщині, пам'ятники Василю Сліпаку на Донеччині, Героям Небесної Сотні на Херсонщині та багато інших. У багатьох регіонах внаслідок обстрілів постраждала велика кількість пам'яток архітектури. Серед найвідоміших – Святогірська лавра в Донецькій області, Троїцько-Іллінський та Єлецький Успенський монастирі в Чернігові, Воронцовський палац в Одесі. Доценту згоріла пам'ятка дерев'яної архітектури XIX ст. – храм Петра і Павла в Лимані на Донеччині, вибухом пошкоджено зведений у XVIII ст. за проектом Б. Меретина костел Воздвиження Чесного Хреста в селі Берездівці на Львівщині.

З великою вірогідністю можна передбачити, що після перемоги у війні відбудеться велика відбудова України. Відтворення втрачених чи сильно пошкоджених об'єктів культурної спадщини стане для українського суспільства значним викликом. Попри прогнозовану нестачу фінансового ресурсу та недостатню кількість кваліфікованих кадрів, в теоретичній площині реставраційної діяльності не уникнути конфлікту між прихильниками строгих наукових доктрин та прибічниками більш гнучких концепцій, що базуються на соціальній цінності пам'яток. Українській пам'яткоохоронній галузі доведеться вирішувати теоретичні проблеми схожі до тих, які вирішували польські фахівці після закінчення Другої світової війни. Саме повоєнна відбудова міст Польщі, що супроводжувалась тривалими науковими суперечками та дискусіями, продемонструвала широкий спектр можливих реставраційних підходів. Якщо під час відновлення пам'яток у менш зруйнованих містах, таких як Краків та Торунь, домінували концепції наукової реставрації, то масштабна відбудова пам'яток Варшави відбувалась з позицій політичної доцільності та соціальних ціннісних значень. Як окрему сторінку польської реставраційної практики можна виділити відбудову-ретроверсію міста Ельблонга.

Досвід воєнних конфліктів наочно демонструє, що чим більші руйнування об'єктів культурної спадщини і чим болючіші вони є для соціуму, тим виразніше суспільні ціннісні значення домінують над суто науковою вартістю пам'ятки як фізичного документу історії. Так законсервованій і укріпленій купол торгово-промислової палати Гембаку в Хіросімі зі слідами руйнувань внаслідок атомного вибуху потрапив до списку світової спадщини ЮНЕСКО через своє символічне значення. Та здебільшого, суспільства не погоджуються на консервацію руїн своїх визначних пам'яток в якості символів воєнного лиха, надаючи перевагу реставраційному відтворенню. У різний час були відбудовані абатство Монте Кассіно (Італія), собор Фрауенкірхе в Дрездені (Німеччина) та багато інших. Сучасне розуміння цінності об'єкта культурної спадщини давно вийшло за межі поняття наукової цінності лише його матеріальних структур. Яскравим підтвердженням є визнання пам'ятками ЮНЕСКО таких наново відбудованих об'єктів як Старе місто Варшави, остаточно зруйноване німцями у 1944 р. чи середньовічний Старий міст у Мостарі (Боснія і Герцеговина) підірваний хорватськими військовими підрозділами у 1993 р. Під впливом змін суспільних поглядів на проблеми збереження, наукові реставраційні концепції закріплені у Венеційській хартії (1964 р.) зазнають дедалі більших трансформацій. Вже наступні міжнародні документи, зокрема Нарський документ про автентичність (1994 р.) та Квебекська декларація (2008 р.), на рівні з цінністю автентичних матеріальних структур визнають цінності художньої форми та «духу місця».

Досліджуючи міжнародний досвід повернення зруйнованих об'єктів культурної спадщини, варто звернути увагу на успішні українські проекти реставраційного відтворення. Так відбудова Михайлівського Золотоверхого собору та Успенського собору Києво-Печерської лаври, а також низки інших, зруйнованих у радянський час українських храмів,

Section 1. Challenges of studying Ukrainian art from ancient times to the beginning of the 20th century

стала визначним суспільно-політичним актом з повернення українському народові його втрачених святинь.

Спираючись на міжнародний та вітчизняний досвід, українська пам'яткоохоронна галузь має всі можливості впоратись з усіма викликами майбутньої післявоєнної відбудови. Більше того, вона має історичний шанс вийти з орбіти пострадянської реставрації, засвоївши гнучкіші і більш диференційовані принципи збереження в контексті сучасних теоретичних напрацювань.

